

# Zinātnes Vēstnesis

Latvijas Zinātnes padomes, Latvijas Zinātņu akadēmijas un Latvijas Zinātnieku savienības laikraksts

10 (155)

1998. gada 25. maijs

Latvijas Republikas Valsts Prezidentam G. Ulmanim  
Latvijas Republikas Saeimas pr-tājam A. Čepānim  
Latvijas Republikas Ministru Prezidentam G. Krastam

Pamatojoties uz LZA akadēmiķa Jāņa Endzelīna piemiņas konferencē "Latviešu valoda mūsdienā Latvijā" (Rīgā, 1998., 22. aprīlī) izteiktiem ierosinājumiem, Latvijas Zinātņu akadēmija aicina valsts varas institūcijas:

1. Papildināt Latvijas Republikas Satversmi ar normu, ka Latvijas Republikas valsts valoda ir latviešu valoda, turklāt šo tēzi iekļaujot vienā no Satversmes pantiem, kurus drīkst grozīt tikai ar tautas nobalsojumu (referendumu), piemēram, izveidojot jaunu 7. pantu Satversmē.

2. Valsts Prezidentu izsludināt 1999. gadu par "Latviešu valodas gadu", kura laikā būtu īpaši nostiprināma latviešu valodas sociolingvistiska situācija, popularizējama latviešu valodas pareiza, nesakropļota lietošana saziņas līdzekļos, veidojamas jaunas, tolerantas un metodiski efektīvas pieejas latviešu valodas apmācībā valsts valodas neprātējiem.

3. Paredzēt detalizētas ilgtermiņa latviešu valodas valsts programmas zinātnisku izstrādāšanu, kā saglabāt un sargāt latviešu valodu, šīs programmas finansēšanu nodrošinot no valsts budžeta.

Rīgā, 1998. g. 12. maijā

LZA prezidents Jānis Stradiņš

LZA ģenerālsēkretārs Andrejs Siliņš

## Kā sekmīgi piedalīties NATO programmās

14. maijā Latvijas Zinātņu akadēmijā ar priekšlasījumu un konsultācijām uzstājās NATO Zinātnes komitejas eksperts P. Renjo kungs.

"Zinātnes Vēstneša" š. g. 8. numurā rakstā "NATO — ne tikai militāra aliance" lasītāji jau varēja iepazīties ar trim NATO darbības virzieniem — militāro, politisko un zinātnisko, no kuriem mūs vairāk interesē tieši trešais un tās iespējas, kādas mūsu zinātniekiem ir iekļauties NATO finansētajās pētniecības programmās. Par to žurnālistam pastāstīja Latvijas pārstāvis NATO Zinātnes un Modernās sabiedrības problēmu risināšanas komitejās — LZA ģenerālsēkretārs A. Siliņš. Viņš arī šajā tikšanās reizē klātesošos iepazīstināja ar viesi un mudināja jautāt par visu, kas saistās ar pieteikumu iesniegšanu, noformēšanu utt., jo bieži vien solids projekta pieteikums konkurēncē zaudē tikai tādēļ, ka nav noformēts atbilstoši pastāvīgajām prasībām.

P. Renjo kungs bija iecerējis savu uzstāšanos dalīt trīs daļās:

- 1) NATO Zinātnes komitejas programmas,
- 2) "Zinātne — mieram",
- 3) kā rakstīt sekmīgus priekšlikumus.

Mazliet par pašu viesi. P. Renjo kungs ir eksperts, viņam ir grāds inženierzinātnēs, precīzāk — jūras flotes inženierzinātnē un flotes arhitektūrā. Viņš ilgāku laiku strādājis Francijas aizsardzības ministrijā dienestā, kas nodarbojas ar kuģu būvi un starptautiskiem sakariem. P. Renjo zinātniskās intereses saistītas ar konstrukciju materiāliem, enerģētiskām iekārtām un kontrolsistēmām. Kā teica akad. A. Siliņš, mūsu viesim ir liela pieredze dažādu projektu radīšanā un vadīšanā, sākot no to plānošanas līdz realizācijai un kvalitātes kontrolei. Viņš ir bijis NATO pārstāvis ASV, Vācijā, piedalījies divpusīgu un kolektīvu starptautisku līgumu izstrādāšanā. Divus gadus P. Renjo ir Zinātnes komitejas eksperts.

Referāta pirmajā daļā P. Renjo iepazīstināja ar 1958. gadā izveidoto NATO Zinātnes komiteju, kura kopš 1991. gada veido partnerattiecības ar Austrumeiropas valstīm, kas nav NATO dalībnieces. Modernās sabiedrības problēmu risināšanas komiteja nodibināta 1969. gadā ar mērķi pētīt sociālās un vides aizsardzības problēmas. Ir pieņemti vairāki prioritāri virzieni, kuros partnervalstu zinātnieku piedalīšanās būtu ļoti vēlama.

Referāts iepazīstināja ar tām iespējām, kādas paveras projektu līdzdalībniekiem. Tās ir pēcdoktora studijas, kad 10

dienās 60—80 pēcdoktora "studentu" grupai tiek nolāpītas 12—15 lekcijas. Tās ir arī **īsas darba tikšanās** (2—3 dienu garas), kurās piedalās 20—50 dalībnieki no NATO un partnervalstīm. Tie ir **kopējie pētniecības granti**, kad projektu ietvaros ir iespējams strādāt 1—4 nedēļas, un **īsas vizītes projektu grantu ietvaros**. Visos gadījumos tiek segti ceļa un uzturēšanās izdevumi, bet netiek maksāta alga.

Runājot par NATO programmu "Zinātne — mieram", kura ir plānota pieciem gadiem un kur vēl var iesniegt pieteikumus līdz š. g. augustam, P. Renjo iepazīstināja ar tām tēmām, kurās varētu piedalīties mūsu zinātnieki. Tās ir, piemēram, tirgus orientēta ekonomika, socioekonomikas infrastruktūra, augsta kvalitāte zinātnē un tehnikā, sadarbība starp zinātni un rūpniecību u.c. Šī programma ir paredzēta arī kā palīdzība iekļauties starptautiskā zinātniskā sabiedrībā, atrast sev partnerus, iepazīties ar moderno zinātnes menedžmenta praksi un jauno zinātnieku atbalstam.

Tikšanās pēdējā daļa bija veltīta projektu noformēšanai un izraisīja daudz jautājumu, uz kuriem tika sniegtas kompetentas atbildes.

Z. Kipere

## "Skeneris" skan labāk par "skanneri"

Saruna ar Latvijas Zinātnes padomes projekta

"Datoru tīkli: latviešu terminoloģija" vadītāju Dr. dat. Gunti Fricoviču

"Z. V." — LU Elektronikas un datorzinātņu institūta zinātnieki jau tad, kad institūts vēl atradās Latvijas Zinātņu akadēmijas sastāvā, bija pazīstami kā latviešu terminoloģijas entuziasti. Jo svarīgāk tas ir tādēļ, ka datorzinātnēs un informātikā latviešu terminoloģija ir jārada pilnīgi no jauna. Nu jau klajā nākušas vairākas vārdnīcas. Kā tas notika?

G. F. — Pateicoties Latvijas Zinātnes padomes Informātikas ekspertu komisijas sapratnei un atbalstam, jau no 1991. gada esam saņēmuši grantus jeb projektu finansējumus. Pirmā projekta "Dalīta datu apstrāde: latviešu terminoloģija" rezultātā iznāca angļu—krievu—latviešu skaidrojošā vārdnīca "Datu pārraides un apstrādes sistēmas" (1995. g., izdevējs a/s "SWH Informatīvās sistēmas"). 1994.—1996. gada grants saucās "Personālie datori: latviešu terminoloģija". To vainagoja šogad, 1998. gadā, a/s "Dati" apgādā klajā nākušā angļu—latviešu—krievu skaidrojošā vārdnīca "Personālie datori". Kādēļ izraudzījāties šādu tematu? Personālos datorus plaši lieto visās zinātnes un tautsaimniecības nozarēs, arī sadzīvē, taču atbilstošu latviešu terminu nebija, izlīdzējāties ar angļu terminiem. Pat ne angļu—amerikāņu slenga, jo tie tapuši Amerikā. Pašlaik strādājam pie granta "Datoru tīkli: latviešu terminoloģija". Tas ir trešais posms vienotas latviešu terminu sistēmas radīšanai datorzinātnē.

"Z. V." — Vai jūsu darba grupā strādā tikai institūta līdzstrādnieki?

G. F. — Bez Dr. h. dat. Alda Bauma, Dr. dat. Ilzes Ilziņas un manis, kas visi esam no Elektronikas un datorzinātņu institūta, sadarbojamies arī ar Andreju Gobzemu no Rīgas Aviācijas universitātes, Jāni Ķikutu no LU Matemātikas un informātikas institūta, Juri Borzovu no Rīgas informācijas tehnoloģijas institūta (RITI). Mums palīdzējis arī datorterminoloģijas profesors Imants Freibergs no Kvebekas universitātes Monreālā (Kanādā).

"Z. V." — Vieni vienīgi informātikas speciālisti?

G. F. — Kā tad bez valodniekiem! Tieši viņi jau ir tie, kas pārbauda, vai jaunais termins atbilst latviešu valodas vārdu veidošanas likumbūm un labskanībai. Jau 1992. gadā radās ideja izveidot pie Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas Informātikas terminu apakškomisiju, kuru uzticēja vadīt man. Tā savā ziņā ir unikāla komisija, jo jau sešus gadus mēs regulāri ik pēc divām nedēļām pulcējamies, lai apspriestu kārtējos pieprasījumus, ko šai komisijai iesniedz speciālisti no augstskolām, dažādām iestādēm, kā, piemēram, Latvijas Bankas, no TV, radio, laikrakstiem, dažnedažādām firmām, kurām savos tekstos nepieciešami latviešu termini. Bieži vien viņi dod savus priekšlikumus līdz ar skaidrojumu, mēs tos izvērtējam un vai nu apstiprinām vai iesakām labāku variantu. Piemēram, bija priekšlikums *entry* tulkot kā *ievade*. Mēs pieņēmām *ievadne*. *Tooltip* pēc vairāku variantu apsvēršanas vienojāmies nosaukt par *rikrādi*. Katrā gadījumā tiek pārbaudīts arī tas, kā termins strādā tekstā, vai, vairākkārt lappusē atkārtots, tas nerada nepatīkamas izjūtas.

"Z. V." — Lietotājs jau būtu ar mieru iztikt ar to pašu angļu terminu, to jau viņš pazīst. Latviešu jāmācās no jauna.

G. F. — Tā jau saka, ka jauns termins iegulstas atmiņā tikai pēc četrdesmit reizes, un mēs neesam tādi ideālisti, lai cerētu, ka pilnīgi visi mūsu ieteiktie termini uz karstām pēdēm "aizies tautā". Mēs terminus iedalām četrās grupās. Pirmie — tie, kas jau iegājušies mūsu parastajā leksikā, tādi kā *dators*, *programmatūra*. Ar tiem jārikojas uzmanīgi, tādēļ mēs cenšamies tos nevis aizstāt ar citiem, bet lūkoties, lai tie labāk atbilstu latviešu valodas būtībai. Tā ieteicām lietot *printeris* ar latvisko — *is* galotni, lai novērstu iespēju kļūdities tā locījumā. Katrs taču teiks *printerim* nevis

*printeram*. Izvēlējamies *skeneris*, kaut arī sarunā jau bija iegājies *skanners* vai *skaners*, jo vārdam *skanēt* taču ir pavisam cita nozīme. Reizēm, tieši otrādi, nākas atteikties no latviešu vārdiem, kā tas bija ar *datoru*, ko ieteicām *skaitļotāja* vietā. No *datora* varam atvasināt *datorizēt*, bet kā no *skaitļotāja*? Savukārt *kompjuters* nav pieņemams nelatviskā burtu salikuma *pjū* dēļ.

Otro terminu grupu lieto daudz cilvēku, kas neatkarīgi no savas profesijas strādā ar datoru. Arī šiem vārdiem jāatbilst latviešu valodas pamatprincipiem. Tādi būtu *tastūra* (nevis *klaviatūra*) vai *izvēlne* (*menu*).

Trešo terminu grupu lieto speciālisti. Šajos gadījumos ir labāk, ja termins ir pēc iespējas tuvāk oriģinālam. Var atļauties aizguvumus, lai atvieglotu atpakaļtulkošanu, citādi mēs radītu terminus, kurus tikai paši spētu tulkot atpakaļ angļiski.

Ceturto terminu grupu lieto ļoti šauri speciālisti, tādēļ termini ļoti maz atšķiras no oriģināla.

"Z. V." — Grāmatas tiek izdotas samērā lēni. Un arī reti. Vai ir vēl kāda iespēja latviešu terminus "laist tautās"?

G. F. — Angļu—latviešu tulkojumu bez skaidrojuma ievietojam datu bāzē, kas ir pieejama RITI, arī akadēmiskajā tīklā un Internetā. Pie tam, par brīvu, jo tā ir taisīta par valsts naudu. Vēl nesen bija iespēja ierasties SWH komerccentrā un bez maksas to ierakstīt savā kasetē ar noteikumu, ka tā netiks izmainīta un lietota komerciāliem mērķiem. Šobrīd datu bāze tiek pārveidota, bet cerams, ka šāda iespēja drīz atkal būs pieejama. Šī visplašākajai sabiedrībai pieejamā terminoloģija ir tas reālais ieguvums, kas radies, pateicoties Latvijas Zinātnes padomes finansālajam atbalstam.

Ar Gunti Fricoviču runāja Zaiga Kipere





